

Sémi összehasonlító nyelvészet

BMA-HEBD-303

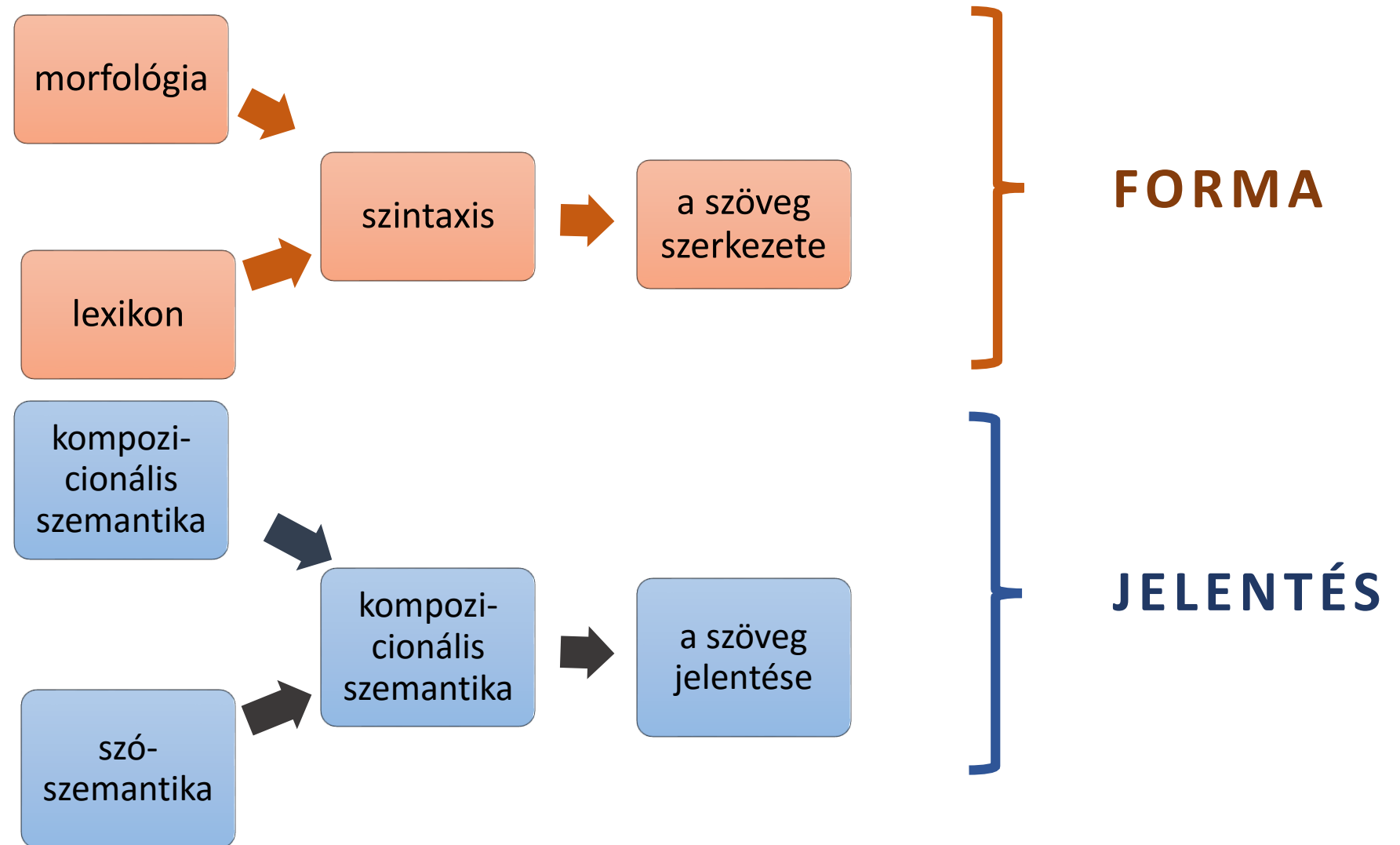
Biró Tamás

9. Morfológia: általános bevezetés
és érdekességek a sémi nyelvek morfológiájából

2016. május 05.

Morfológia: általános bevezetés

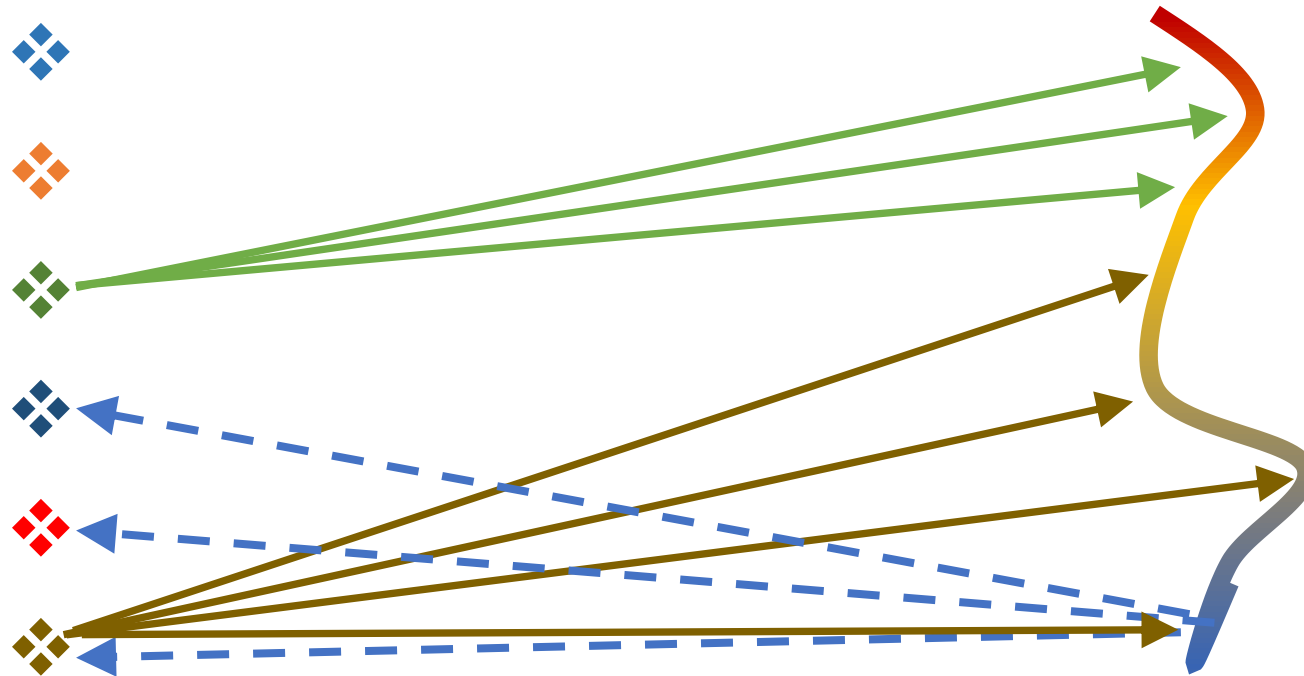
A morfológia helye a nyelv szintjei között

Forma (morfológia és szintaxis) vs. jelentés (szemantika)

• Adott forma

• Adott jelentést

milyen jelentéseket fejezhet ki?

milyen formák fejezhetnek ki?

Morfológia

- Fonéma: a nyelv legkisebb, jelentés-megkülönböztető egysége.
- Morféma: a nyelv legkisebb, jelentéssel/„jelentéssel” bíró egysége.

- Fonológia: fonémákból morfémak (és tovább), jelentés nélkül.
- Morfológia: morfémakból „szavak”
- Szintaxis: „szavakból” „mondatok”

- Morfológia (alaktan) és szintaxis (mondattan): jelölő
- Szemantika (szószemantika, kompozicionális szemantika): jelentés

Morfológia, szintaxis, szemantika

Kicsit körkörös meghatározások, de folyamatos approximációval konzisztens rendszer jön létre, amit nyelvészetnek nevezünk.

- Ige: „cselekvést, történést, létezést kifejező szófaj”
 - Ez szemantikai meghatározás, de a szemantika ritkán hivatkozik szófajokra!
 - Szintaxis: azon szavak halmaza, melyek a mondat (igei) állítmányi pozícióját betölthetik.
 - Morfológia: azon szavak halmaza, amelyeket az igei paradigma szerint ragozunk (tehát nem, szám, személy, ige, aspektus, stb. szerint – *részletek nyelvenként változhatnak*).
- Tárgy: „az a mondatrész, amely azt nevezi meg, akire vagy amire az ige által kifejezett cselekvés irányul”
 - Ez szemantikai meghatározás, de a szemantika ritkán hivatkozik szófajokra!
 - Szintaxis: az igétől függő mondattani pozíció főnevek és főnévi szó szerkezetek (de nem prepozíciós szerkezetek) számára. Például SVO nyelvekben az ige utáni pozíció.
 - Morfo-szintaxis: az ige azon kötelező vonzata, amely tárgyesetet kap (pl. magyar –t, proto-sémi –a –, névmások esetén *him*, ΙΠΙΧ, héber határozott főnév esetén ΠΧ prepozíció, stb.).

Morfológiai folyamatok

- **Produktivitás:** (majdnem) bármely szóra, pl. új szavakra alkalmazható
 - Produktív: magyar denominatív igeképzés *-l* és *-z* képzőkkel
 - Nem produktív: magyar *-mány*, *-oda/-öde* képzők
 - Inflexiós morfológia (szinte) teljesen produktív, derivációs morfológia széles spektrumon mozoghat.
 - V.ö. héber ige törzsekkel: produktívan tehető-e át egy gyök egy másik törzsbe?
- **Szemantikai transzparencia:** jelentés megjósolható az összetevőkből
 - *franciakulcs* vs. *francia kulcs*
 - Inflexiós morfológia transzparens, derivációs morfológia széles spektrumon.
 - Héber ige törzsek: attól függ, hogy határozzuk meg egy-egy törzs jelentését.
 - Ami (egyáltalán) nem transzparens, az önálló **lexikális elem**.

„Kísérletes” morfológia

„Kísérletes nyelvészet”

- Pszicholingvisztika
- Neurolingvisztika

A mai órára: „kísérletes” morfológia

- Nurit Dekel (2009). The šif’el binyan in Israeli Hebrew: fiction or reality? *Leeds Working Papers in Linguistics and Phonetics* 14:1–15.
- <http://dare.uva.nl/record/1/312936>, <http://dare.uva.nl/document/2/73477>
- Olvassuk el a cikket:
 - Hogyan épül fel a cikk? Figyeljük meg a „hatos” szerkezetet:
 1. Háttér, téma-meghatározás. 2. Kérdés-meghatározás. 3. Módszertan
 4. Eredmények. 5. A kutatási kérdésre adott válasz, diszkusszió. 6. Összefoglalás.
 - Általános háttér: micsoda?
 - Konkrét kutatási probléma: micsoda?
 - Módszertan: micsoda?

Mi az, hogy „igetörzs”?

Avagy: a különböző szótárak eltérő logikája mögött mi húzódik meg?

- **Bibliai héber nyelvtanírási hagyomány**

- Kiindulás: gyök => alapjelentés
- Gyök+törzs => gyök jelentése + **igetörzs jelentése**
- Adott gyök különböző törzsekbe helyezve: mintha igéből igét képeznénk
- *Probléma*: az egyes törzsek jelentését nehéz szisztematikusan leírni.

- **Modern héber nyelvtanírási hagyomány**

- Kiindulás: tő => alapjelentés
- Tő = gyök + törzs
- Törzsek, mint igeragozási paradigmák (v.ö. latin, francia, orosz...)
- Adott gyök különböző törzsekben: vagy van szemantikai kapcsolat, vagy nincs.
- *Probléma*: általában több kapcsolat, mintha alternatív paradigmák lennének.

Nurit Dekel (2009). The šif'el binjan in Israeli Hebrew: fiction or reality?

- Inflexiós morfológia: a szót beilleszti a mondatba. → *nem kell feltüntetni szótárban*
Elvileg teljesen produktív és transzparens.
- Derivációs morfológia: új szót hoz létre. → *külön-külön a szótárban*
Produktivitás és transzparencia egy széles spektrumon szórhat.
- Hol a határ? Mi az, hogy „szó”, „új szó”? (pl. -szor/-szer/-ször; magyar nyelvtanban „jel”)
- Igetörzsök a sémi nyelvekben: produktivitás és transzparencia változó.
- Dekel: az IH *šif'el* igetörzs (binjan) mérsékelten transzparens, mérsékelten produktív.
De vajon Dekel adatai alátámasztják azt, amit a szerző sejtet, hogy nem transzparens?
Milyen fokú transzparenciát és produktivitást várunk el egy sémi törzstől?
- Dekel javaslata: nem igetörzs, hanem másodlagos gyökképzési folyamat:
„négygyökbetűsítés” $C_1 C_2 C_3 > š C_1 C_2 C_3$, amit *piel* igetörzsbe teszünk.
Kisebb mértékű transzparenciát és produktivitást várunk, mint egy új törzstől. Miért?

Nurit Dekel (2009). The šif'el binyan in Israeli Hebrew: fiction or reality?

- Történeti-összehasonlító kitekintés: szinkrón elemzés, bár diakróniát is említi
- „Klasszikus” morfológia: kevésbé szakad el a szemantikától, mint a fonológia (morfofonológia) és a szintaxis (morfo-szintaxis), amelyek kizárólag az alakokkal foglalkoznak.
- Jól megfigyelhető hatos szerkezet
 - A kutatási kérdések túl didaktikusan prezentálva.
 - Ne fogalmazzunk meg túl sok kérdés, és főleg olyat ne, amire nem válaszolunk.
 - Az kérdésekre adott válasz után annak relativizálása. Például: írásbeliség, iskola hatása.
- Kísérleti módszerek:
 - Módszertan leírása: „presented in a written questionnaire”, etc.
 - Fillerek (pl. 6, „camouflage”).
 - Statisztika: nincs, de kellene („too small to be considered statistical par excellence”)
 - Adatok prezentálása: táblázatok + szöveges (lehetne jobban... -- átugorható)
+ a lényeg kiemelése (lehetne jobban... olvasás során elsősorban erre figyeljünk) + összefoglalás

Fejezetek a sémi nyelvek
főnévi morfológiájából

Izoglosszák az északnyugati sémi nyelvekben

Ugariti:

[ā]

Esetrendszer:

Nom Acc Gen

Old Canaanite:

[ō]

Esetrendszer:

Nom Acc Gen

Arámi:

[ā]

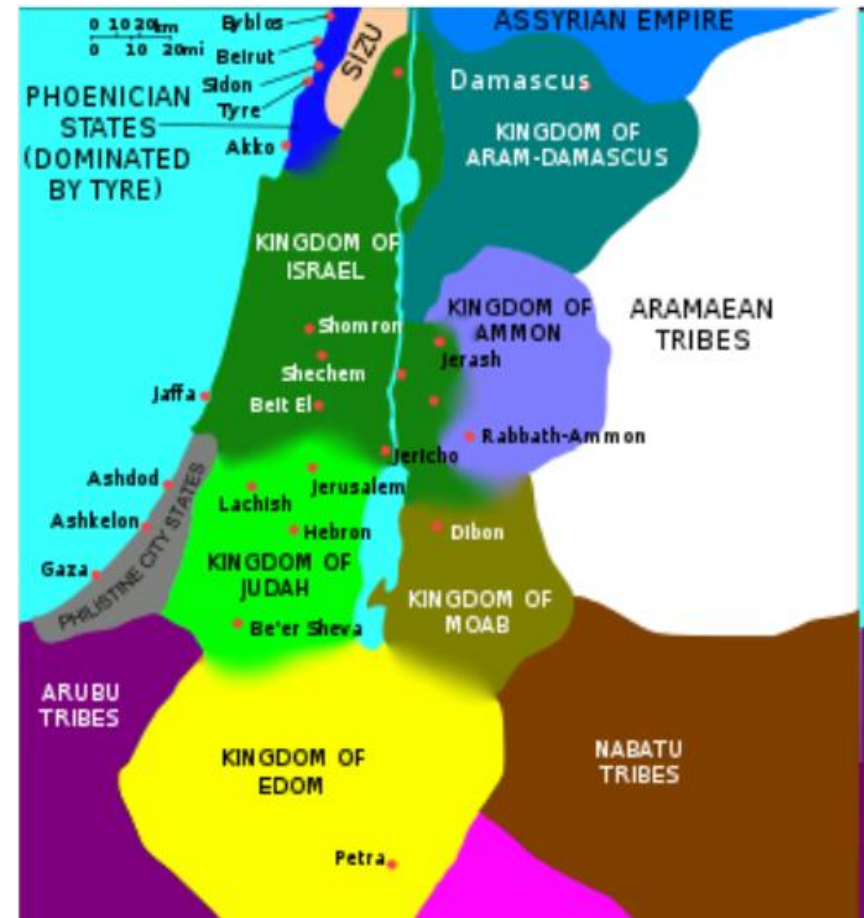
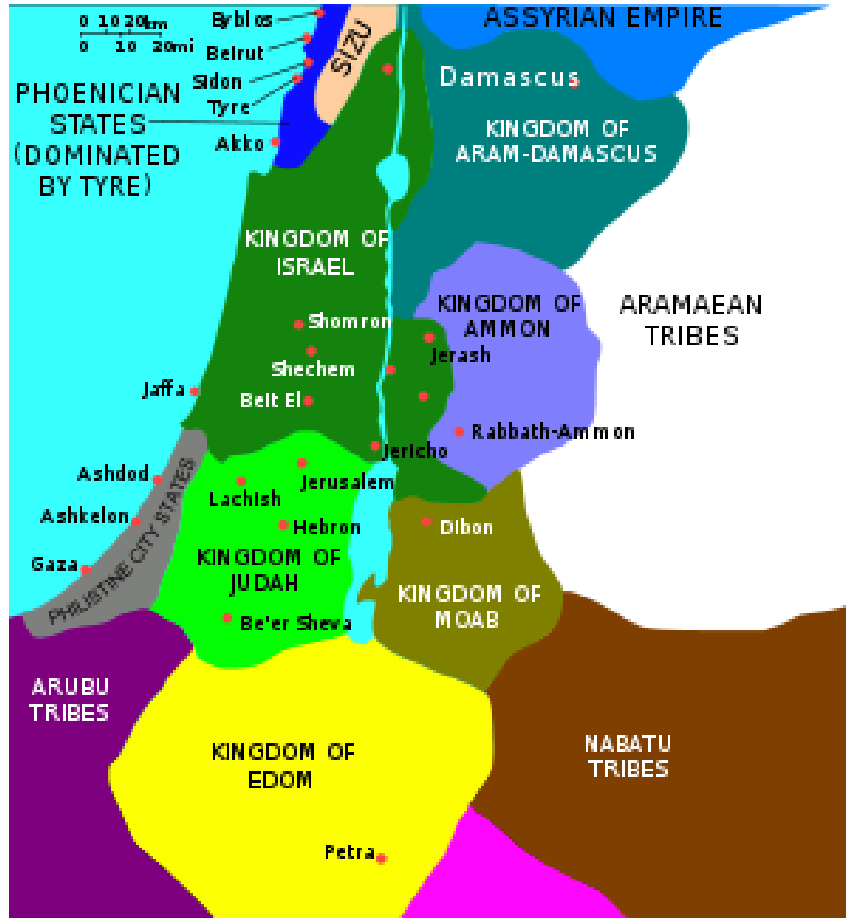
Nincs esetrendszer

Héber:

[ō]

Nincs esetrendszer

The West-Semitic language continuum

Dialect continuum

Dutch:

Gradual change:

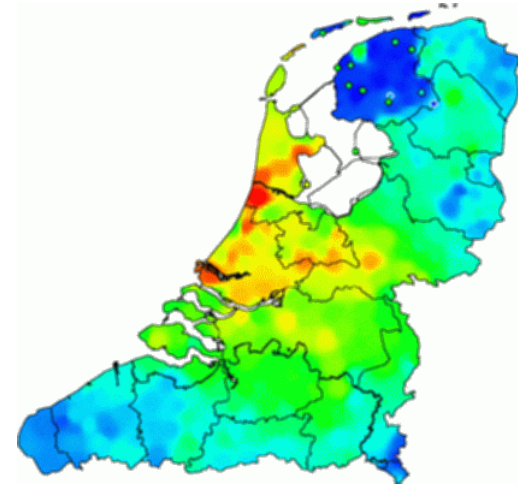

What is a dialect?

Semi-arbitrary
dialect borders:

Center vs.
periphery:

(Source of the illustrations: Wilbert Heringa and John Nerbonne)

Fejezetek a sémi nyelvek
főnévi morfológiájából:
főnévragozás

A magyar esetrendszer

*Nominativus, accusativus, illativus,
inessivus, elativus, sublativus,
superessivus, delativus, allativus,
adessivus, ablativus, dativus,
instrumentalis, translativus,
causalis-finalis, essivus, terminativus,
distributivus, temporalis,
distributiv-temporalis, sociativus,
locativus...*

https://lh6.googleusercontent.com/-u__edOq7Ap0/TW4_gmVdc8I/AAAAAAAAAdA/sJJChK0KVh0/s1600/fonevek_ragrendszer.jpg

The Hungarian case system

Grammatical cases

nominative	—	no ending; marks the subject
accusative	-t	marks the direct object

Locative cases

illative	-ba/-be	into
inessive	-ban/-ben	in
elative	-ból/-ből	out of, out from
sublative	-ra/-re	onto
superessive	(-o/-e/-ö)-n	on, at
delative	-ról/-ről	off, from, about
allative	-hoz/-hez/-höz	toward
adessive	-nál/-nél	near, at
ablative	-tól/-től	(away) from

Oblique cases

dative	-nak/-nek	to, for
instrumental	-val/-vel	with
translative	-vá/-vé	(turning) into
causal-final	-ért	for the purpose of
essive-formal	-ként	as
terminative	-ig	until, up to
distributive	(-o/-a/-e/-ö) -nként	per, each

Less productive cases

temporal	-kor	at (plus time expression)
distributive-temporal	(-o/-e/-ö)-nta	per, every (plus time expression)
sociative	(-o/-a/-e/-ö/) -stul/-stül	(together) with
locative	-t(-o/-e/-ö)-tt	at

A szanszkrit esetrendszer

*nominativus,
vocativus,
accusativus,
instrumentalis,
dativus,
ablativus,
genitivus,
locativus*

Singular	Nominative	suḥṛd (m) suḥṛt	vāc (f) vāk	manas (n) manah
	Vocative	suḥṛt	vāk	manah
	Accusative	suḥṛdam	vācam	manah
	Instrumental	suḥṛdā	vācā	manasā
	Dative	suḥṛde	vāce	manase
	Ablative	suḥṛdah	vācaḥ	manasaḥ
	Genitive	suḥṛdah	vācaḥ	manasaḥ
	Locative	suḥṛdi	vāci	manasi
Dual	Nom/Voc/Ac	suḥṛdau	vācau	manasī
	Inst/Dat/Abl	suḥṛdbhyām	vāgbhyām	manobhyām
	Gen/Loc	suḥṛdoḥ	vācoḥ	manasoḥ
Plural	Nom/Voc	suḥṛdah	vācaḥ	manāṃsi
	Accusative	suḥṛdah	vācaḥ	manāṃsi
	Instrumental	suḥṛdbhiḥ	vāgbhiḥ	manobhiḥ
	Dat/Abl	suḥṛdbhyaḥ	vāgbhyaḥ	manobhyaḥ
	Genitive	suḥṛdām	vācām	manasām
	Locative	suḥṛtsu	vākṣu	manaḥsu

<http://www.languagesgulper.com/en/Sanskrit%20cases.%20Consonant%20declension.jpg>

Akkád (óbabiloni) esetrendszer

*nominativus,
accusativus,
genitivus,*

(oblique = acc + gen.)

	<i>masc.</i>	<i>fem.</i>
Sing.		
Nom	šarrum	šarratum
Acc	šarram	šarratam
Gen	šarrim	šarratim
Dualis		
Nom	šarrān	šarratān
Acc+Gen	šarrīn	šarratīn
Pluralis		
Nom	šarrū	šarrātum
Acc+Gen	šarrī	šarrātīm

		akkad. ¹	arab. ²	äth.	hebr.	syr.
Sing.	Nom.	-um	-u(n)	-∅	-∅	-∅
	Akk.	-am	-a(n)	-a	-∅	-∅
	Gen.	-im	-i(n)	-∅	-∅	-∅
Dual	Nom.	-ān	-āni	-ē	-ʾayim	
	Gen.-Akk.	-īn	-ayni	-ē	-ʾayim	
Plur.	Nom	-ū/-ānu	-ūna	-ān	-īm	-īn
	Gen.-Akk.	-ī/-āni	-īna	-ān	-īm	-īn
Sing.	Nom.	-atum	-atu(n)	-at	-āh	-ā
	Akk.	-atam	-ata(n)	-ata	-āh	-ā
	Gen.	-atim	-ati(n)	-at	-āh	-ā
Dual	Nom.	-tān	-atāni		-tʾayim	
	Gen.-Akk.	-tīn	-atayni		-tʾayim	
Plur.	Nom	-ātum	-ātu(n)	-āt	-ōt	-ān
	Gen.-Akk.	-ātim	-āti(n)	-āt	-ōt	-ān

Reinhard Stempel,
*Abriss einer historischen
 Grammatik der semitischen
 Sprachen* (Peter Lang, 1999),
 p. 91. [[11.1.Ste.1.](#)]

FORMA

Proto-sémi esetrendszer

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(oblique = acc + gen.)

Sing. *masc.*

Nom *-u-*

Acc *-a-*

Gen *-i-*

Dualis

Nom *-ā-*

Acc+Gen *-ay-*

Pluralis

Nom *-ū*

Acc+Gen *-ī*

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

FUNKCIÓ

Proto-sémi esetrendszer

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete

(oblique = acc + gen.)

Sing. *masc.*

Nom *-u-*

Acc *-a-*

Gen *-i-*

Dualis

Nom *-ā-*

Acc+Gen *-ay-*

Pluralis

Nom *-ū*

Acc+Gen *-ī*

V.ö. pl. az akkád, arab, ugariti nyelvekkel.

FUNKCIÓ

Proto-sémi esetrendszer

Nominativus:

az önmagában álló főnév esete:

alany; állítmány névszói része.

Accusativus:

az igéhez kapcsolódó főnév esete:

tárgy; határozó (hely, irány, idő...).

Genitivus:

a főnévhez kapcsolódó főnév esete:

birtokos; prepozíció után.

(oblique = acc + gen.)

Fejezetek a sémi nyelvek
főnévi morfológiájából :
tört többes szám (broken plurals)

Tört többes szám: klasszikus arab a klasszikus példa

- Arab (v.ö. *Beyond Babel*):

<u>Sing.</u>	<u>Plur.</u>	<u>glossza</u>
<i>walad</i>	<i>ʔawlād</i>	'boy'
<i>bayt</i>	<i>buyūt</i>	'house'
<i>kitāb</i>	<i>kutub</i>	'book'
<i>faqīr</i>	<i>fuqarāʔu</i>	'poor'
<i>ṣadīq</i>	<i>ʔaṣdiqāʔu</i>	'friend'
<i>bilād</i>	<i>buldān</i>	'country'

Más elnevezés:

- többes szám belső képzéssel:
miskal- (*pattern-*) váltással
- többes szám külső képzéssel:
= szuffixummal.

Tört többes szám: a sémi nyelvek déli ága (geez)

Outer plural:

	Sing.	Plural	
Masc.	<i>mamhər</i>	<i>mamhər=ān</i>	`teacher'
	<i>kəbur</i>	<i>kəbur=ān</i>	`honoured (masc.)'
Fem.	<i>ḥəlqat</i>	<i>ḥəlqat=āt</i>	`ring'
	<i>kəbərt</i>	<i>kəbur=āt</i>	`honoured (fem.)'
Masc. with fem. plural ending	<i>pāpās</i>	<i>pāpās=āt</i>	`metropolitan'

Inner plural:

	Sing.	Plural	
{CaCaC}	<i>?əzn</i>	<i>əzan</i>	`ear'
{CaCaCt}	<i>nəguś</i>	<i>nagaśt</i>	`king'
{?aCCəC}	<i>q^waʃl</i>	<i>?aq^wʃəl</i>	`leave'
{?aCCəCt}	<i>rə?s</i>	<i>?arəst</i>	`head'
{?aCCāC}	<i>kənf</i>	<i>?aknāf</i>	`wing'
{?aCCuC}	<i>hagar</i>	<i>?ahgur</i>	`town'

Arab helye a nyugati sémi nyelvek között

- Érvek a déli ág mellett, például: *Id. következő hf-ot.*
 - Földrajz
 - Tört többes déli ágban van, északnyugati és keleti ágakban nincs.
 - [p] > [f]
 - L-igetörzs: *qātala* (v.ö. klasszikus arab III/*fā^cala* törzs)
- Érvek az északi/centrális ág mellett, pl:
 - Emfatikus hangok képzése: dél – glottalizáció vs. centrális – faringalizáció.
 - Szuffixkonjugáció mássalhangzója: dél – [k] vs. centrális – [t].
 - Második gyökms h geminációja a prefixragozásban: dél – igen vs. centr. – nem.
- Melyik érv mennyire győz meg bennünket? *Tipológiai vs. történeti érv.*

Rekonstrukció a morfológiában

Morfológiai paradigma rekonstrukciója

Rekonstruálandó hipotetikus proto nyelv:

**protoyelvi paradigma = *x alak-0 ~ *y alak-0 ~ ...*

Rekonstrukció:

A paradigma = x alak-A ~ y alak-A ~ ...

megfigyelhető A nyelv

B paradigma = x alak-B ~ y alak-B ~ ...

megfigyelhető B nyelv

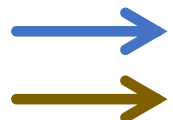
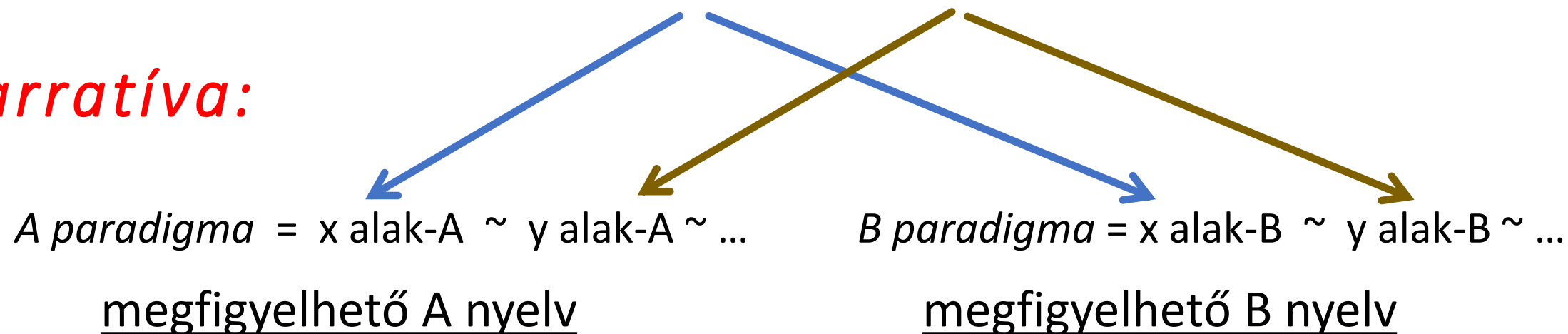
(+ megfigyelhető C, D, stb. nyelv)

Morfológiai paradigma rekonstrukciója

Rekonstruálandó hipotetikus proto nyelv:

**protoyelvi paradigma = *x alak-0 ~ *y alak-0 ~ ...*

Narratíva:

hangváltozások és
paradigmatikus változások

(+ megfigyelhető C, D, stb. nyelv)

A morfológiai paradigma változásai

Mert a nyelv rendszer:

- Analógiás hasonulások (*paradigmatic levelling*):
hiktiv ~ hiktavti :: hevin ~ ?
Ezért: *havinoti > hevanti*
- Oppozíciók megszűnése:
Pl. *dualis* beolvadása a *pluralis*ba.
- Oppozíciók keletkezése:
Pl. névelő megjelenése után:
határozott vs. határozatlan.

Mert hangtani változások zajlanak:

- Kopási folyamatok:
Például szóvégi magánhangzók lekopása után
- megszűnik a héber főnévragozás,
- csökken, majd eltűnik *iussiv.-imperf.* oppozíció.
- Fonémák összeolvadása:
Például *perfect vs. particip.* oppozíció megszűnése *nifalban*.
- Kondicionált hanghasadások:
 - Pl. *attenuáció* (következő oldal)
 - Pl. *Philippi-törvény* (következő oldal)

A morfológiai paradigma változásai

Mert a nyelv rendszer:

- Analógiás hasonulások
(*paradigmatic levelling*):

hiktiv ~ hiktavti :: hevin ~ ?

Ezért: *havinoti > hevanti*

- Oppozíciók megszűnése:

Pl. dualis beolvadása a pluralisba

- Pl. *attenuáció törvénye*

rövid [a] > [i] / hangsúlytalan zárt szótagban

Például * *yakum* ~ * *yaktuv*

> *yakum* ~ *yiktuv*

Mert hangtani változások zajlanak:

- Kopási folyamatok: (...)
- Fonémák összeolvadása: (...)
- Kondicionált hanghasadások:

- Pl. *Philippi* törvénye:

[i] > [a] / hangsúlyos zárt szótagban

Például * *dibbír(a)* ~ * *dibbírñū*

> *dibbér* ~ *dibbárñū*

Összehasonlító rekonstrukció vs. belső rekonstrukció

- Feltételezés: „logikus” (szabályos, egységes, kivétel nélküli) proto-alak.
- Feltételezés: a hangváltozások szabályosak, de
 - csak bizonyos leánnyelvekben zajlottak le
 - nem ugyanúgy hatottak a rokon nyelvek szókincsére
 - csak bizonyos hangtani környezetben zajlottak le
 - nem ugyanúgy hatottak egy morfológiai paradigma minden alakjára.
Például: ényi sémi $*w > y / \# _ _$. Ezért héber *yālad*, *yeled*, de *hōlīd* < $*hawlīd$,
v.ö. samar. pal. arámi *ʿwld* 'gyerek', arab *walada*, akkád *walādum* (*ullad*, *ulid*) 'szülni'.
- Eredmény: eltérések
 - a rokon nyelvek között → összehasonlító rekonstrukció
 - a paradigma elemei között → belső rekonstrukció
- Rekonstrukció: ezen folyamatok „inverse engineering”-je.

Morfológiai paradigma belső rekonstrukciója

Rekonstruálandó hipotetikus proto nyelv:

**protoyelvi paradigma = *x alak-A ~ *y alak-A ~ ... :: *x alak-B ~ *y alak-B ~ ...*

Narratíva:

Feltételezés: a proto nyelvben: szabályos paradigma

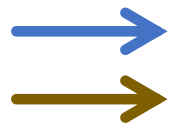
A szó ragozása = x alak-A ~ y alak-A ~ ... ↔ B szó ragozása = x alak-B ~ y alak-B ~ ...

Megfigyelhető nyelv:

A szó

B szó, amely rendhagyó

A megfigyelt nyelvben: szabálytalan paradigma

hangváltozások és
paradigmatikus változások

(+ megfigyelhető C, D, stb. szavak)

A feltételezett proto-sémi morfológiáról

A főnévi paradigma

- 2 nem: masc, fem. (Nőnem, mint „jelölt” alak?)
- 3 szám: sg, du, pl. Tört többes szám: ld. nov. 5 (semi-8.pdf)
- Határozottság: csak az i.e. 1. évezred elejétől (areális hatás, hullám?)
- Esetrendszer
 - Nominativus: -u az önállóan álló főnév esete
 - Accusativus: -a az igével álló főnév esete (v.ö. héber $-a^h$ directivus?)
 - Genitivus: -i a főnévvel (vagy prepozícióval) álló főnév esete
 - + mimáció, nunáció vagy \emptyset .
 - Egyéb „kis esetek”. Például ugariti locativus $-h$ (v.ö. héber $-a^h$ directivus?)
- Status constructus:
 - esetragot kap, ha van esetrendszer, bár nem mindig látszódik
 - -i végződésnek nincs köze a genitivushoz

A főnévi paradigma

		akkad. ¹	arab. ²	äth. ¹	hebr.	syr.
Sing.	Nom.	-um	-u(n)	-∅	-∅	-∅
	Akk.	-am	-a(n)	-a	-∅	-∅
	Gen.	-im	-i(n)	-∅	-∅	-∅
Dual	Nom.	-ān	-āni	-ē	-ʾayim	
	Gen.-Akk.	-īn	-ayni	-ē	-ʾayim	
Plur.	Nom	-ū/-ānu	-ūna	-ān	-īm	-īn
	Gen.-Akk.	-ī/-āni	-īna	-ān	-īm	-īn
Sing.	Nom.	-atum	-atu(n)	-at	-āh	-ā
	Akk.	-atam	-ata(n)	-ata	-āh	-ā
	Gen.	-atim	-ati(n)	-at	-āh	-ā
Dual	Nom.	-tān	-atāni		-tʾayim	
	Gen.-Akk.	-tīn	-atayni		-tʾayim	
Plur.	Nom	-ātum	-ātu(n)	-āt	-ōt	-ān
	Gen.-Akk.	-ātim	-āti(n)	-āt	-ōt	-ān

R. Stempel:
*Abriß einer
 historischen
 Grammatik der
 semitischen
 Sprachen, p. 91.*

Igetörzsek

- A héber igitörzsek sémi kontextusa (Huehnergard, in *Beyond Babel*, p. 15)

Hebrew	Aramaic	Arabic	Ethiopic	Akkadian
<i>qal</i>	<i>pə^ʕal</i>	I	G or I,1	G or I/1
<i>nip^ʕal</i>	—	VII	—	N or IV/1
<i>pi^ʕel</i>	<i>pa^ʕel</i>	II	D or I,2	D or II/1
<i>hip^ʕil</i>	<i>ʔap^ʕel</i>	IV	CG or II,1	Š or III/1
<i>hitpa^ʕel</i>	<i>ʔetpa^ʕal</i>	V	Dt or III,2	Dt or II/2

- Több további igitörzs is van más sémi nyelvekben, ill. feltételezhető a protosémiben. Például: L az arabban (III, azaz *fā^ʕala*) és a délsémi nyelvekben.
- Paradigmagyök: *q.t.l.*, akkád *p.r.s.*, arab *f.^ʕ.l.* > héber és arámi *p.^ʕ.l.*
- **Theme vowel** az I = G igitörzsben, prefixragozásban, C2 és C3 között.

Igetörzsök (példa): a kauzatív Š törzs története

- *Afroázsiai > egyiptomi és akkád kauzatív igitörzs š- prefixummal.
- Nyugati sémi š > h / #__ (= szó elején), kivéve ha gyökmássalhangzó.
- Például héber *hapil > hiphil.
- Később h > ʔ (> Ø) / #__, v.ö. a *hitpael* megfelelőinek a prefixumával is
 - Arab IV. törzs: ʔafʕala, például: ʕalima 'to know', ʔaʕalama 'to inform'
 - Közép, és főleg kései arámi: ʔapʕēl
 - Izraeli héber ifil
- De kései akkád > arámi (v.ö. BA) > héber (bibliai? misnai!) šaphēl.
- Önálló „igitörzs”? BT: új gyök képzése (+ piel, pual, hitpael).
- Izraeli héberben félig-meddig produktív šifʕel (de v.ö. [Nurit Dekel](#))

Összefoglalás: mi a sémi nyelvészet?

- Sémi nyelvek, írások, kultúrák.
- Sémi nyelvek jellemzőinek az összehasonlítása.
- Összehasonlítás → proto-sémi rekonstrukciója.
- Történeti narratíva:
 - nyelvek története ≠ népek története
 - Családfamodell: fokozatos differenciálódás v.ö. felszíni hasonlóság, földrajz
 - Hullámmodell: areális jelenségek, szociolingvisztika
- A sémi nyelvek, mint példák az (általános) nyelvészet jelenségeire:
 - Fonológia, morfológia, szintaxis, lexikon, történeti folyamatok...

Következő órára: olvasandó + házi feladat

1. Olvasandó: Kálmán-Trón 34–40 („Nyelvváltozatok”),
105–120 („Történeti nyelvészet”)
Bennett 56–67 (Parts 6, 7, Conclusion)
Rubin 77–83 („Lexicon”, „Guide to further reading”)

Készítsen listát az elírásokról, nyomdahibákról.

2. Feladatok:

- Huehnergard and Rubin: Phyla and Waves. In *Semitic Languages: An Intern. Handbook*.
- Gyűjtsék össze az egyes érveket az egyes csoportosítások mellett, és mindegyik érv meggyőző erejét értékeljék egy 1-től 5-ig tartó skálán (önök szerint vs. szerzők szerint).
- Emailben: biro.tamas@btk.elte.hu. Határidő: kedd dél (12:00) / egyeztessünk.

Viszlát jövő szerdán!